

ZSIDÓ ESKÜVŐI RÍTUSOK¹ VÁLTOZÁSAI A 19-21. SZÁZADBAN

A zsidó esküvői rítusok változásai sokszínű képet mutatnak, ha a 19. és a 21. század e szokáscselekményeit megvizsgáljuk Európában, és az európai gyökerrű, úgynevezett *áskenáz*² zsidóságnál. Míg a 19. században, legalábbis annak első felében, a *hászkalá*³ által nem, vagy csak kevésbé érintett, főként a kelet-európai területen többnyire egységes szokásrendszer alapján történt meg a férfi és a nő egymásnak szentelése (egyik elnevezése: *kidusin*), addig a 21. században ez már korántsem egységes az *áskenáz* zsidóságon belül, holott a *háláhá* (vallási törvény)⁴ nem változott már évszázadok óta, egyes esetekben majd' kétezer év óta.

Ezekből a változásokból kívánok bemutatni egy-egy „villanást”, ízelítőül; valamint a változás okaira magyarázatot adni, röviden. Leegyszerűsíttem és egységsíttem majd azt, ami korántsem egységes, hiszen az *áskenáz* szokások, rítusok nem voltak sohasem egységesek, azok országonként, tájanként, tájegységenként, sőt néha városenként is változtak, egységes szokáskörőről nem beszélhetünk sem a 19., sem a 21. században, ezért a 19. századi esküvői rítusok ismertetésénél a legelterjedtebb, a legjellemzőbb szokáskörök ismertetése mellett döntöttem; míg a 21. századiaknál csak „szemelgetek” a rendkívül sokszínű és gyakran nagyon is különböző esküvői rítusok között.

Mielőtt szó esnék az esküvőről, a férfi és a nő egybekeléséről, egymásnak szenteléséről, a zsidó házasságról, nagy általánosságban.

A hagyomány szerint⁵ a házasságok az égben rendeltetnek el, 40 nappal a fogantatás előtt már elhatároztatott, hogy ki-kinek lesz párja, ezért itt az ég alatt, a Földön „csak” annyi a feladat, hogy e párok egymásra találjanak. Ezt az egymásra találtatást, a házasságok közvetítést segítette, segíti elő a *sádhán* (*sádhen*), a házasságközvetítő.

Itt már rögvest találhatunk egy óriási különbséget, hiszen a 19. századi „*sadhenolás*” és a 21. századi házasságközvetítés (nem véletlenül használom ezt a két eltérő megnevezést) egészen más módszerekkel, technikákkal történik. Míg

---

1 Rítus alatt ez esetben a vallási szertartást értem, azt a módot, ahogyan egy cselekményt végre kell hajtani, és magát a „szokáscselekményt”.)

2 *Áskenáz* zsidóság alatt a keresztény Nyugat-Európából kelet felé vándorolt, és az ott élő vagy élt, illetve az innét kivándorolt zsidóságot értem jelen esetben, közöttük a magyarországi zsidóságot is)

3 Zsidó felvilágosodás. Lásd, pl.: <http://www.or-zse.hu/alapfog/alap-haszkala2007.htm> -2015.04.24.

4 Lásd, pl.: JACOBS, Louis, Benjamin De Vries, and Louis Jacobs. „Halakhah.” *Encyclopaedia Judaica*. Ed. Michael Berenbaum and Fred Skolnik. 2nd ed. Vol. 8. Detroit: Macmillan Reference USA, 2007. 251-258. *Gale Virtual Reference Library*. Web. 10 May 2015.

<http://go.galegroup.com/ps/i.do?id=GALE%7CCX2587508206&v=2.1&u=imcpl1111&it=r&p=GVRL&sw=w&asid=e524740f85e5aef057c92eb3ab956db3> -2015.05.10.

5 *Talmud, Szóta* 2a.

a 19. században emberi közreműködéssel és részvétellel, a házasulandókat vagy legalábbis a szüleiket és körülményeiket ismerő *sádhén* közreműködésével történt az „egymásra taláztatás”, a „*sadhénolás*”; 21. századunkban akár újsághirdetés, akár *sádhénoló* irodák/vállalkozások, avagy a világhálón, sok-sok internetes oldal segítségével történik mindez.⁶

A zsidó házasság érvényességét, az eljárásmodot, és bizonyos mértékben a rítust a *háláhá*, a vallási törvény szabályozza,⁷ mert ahhoz nem elegendő az állami törvények szerinti házasságkötés, ahhoz, ezen felül szükséges még, hogy két tanú előtt történjenek az alábbiak:

1. *Kinján* (vétél, megszerzés) - Egy (arany)gyűrű jelképezi, melyet a férfi ad a nőnek. A gyűrűt a férfi húzza fel a nő jobb kezének mutatóujjára a *hupá* (hüpe, esküvői mennyezet) alatt.
2. *Stár* (szerződés) - Ez a *ketubá* (házasságlevél),⁸ melyben a férj kötelességei és felesége jogai szerepelnek két tanú által hitelesítve. A *ketubát* a férj adja feleségének a *hupá* alatt.
3. *Jihud* (elkülönítés, együttlét) - A férj és a feleség (férfi+nő) most van együtt először, egy fedél alatt, ahol rajtuk kívül nem tartózkodik senki, de többen is látták őket bemenni a szobába.

Amint említettem, a vallási törvény nem, az esküvői rítusok azonban változtak, bár itt már nem jelenthetjük ki, hogy egyértelműen mindenhol az elmúlt két-száz év alatt. Bizonyos, főként a *hászid* irányzatot követő zsidók⁹ között gyakorlatilag csak a technika (pl.: hangosítás) alkalmazása a különbség a 19. századi és napjaink zsidó esküvője között.

Az esküvői szertartások nagy részére a szabad ég alatt került sor, emlékeztetve a *tórai*¹⁰ mondatra: „És kivezette őt (Ábrámot) a szabadba és mondta (Isten): Tekints fel az égre és számláld meg a csillagokat, ha meg bírod azokat számlálni (...) Így lesz a te magzatod!”¹¹

A *vőlegény/hátán* és *menyasszonya/kálá* a szertartás érdemi része alatt a *hupá* alatt áll, amely egy díszes selyem, brokát- vagy bársonytakaró, és többek között szimbolizálja, hogy amint Isten az égboltozattal beborítja és óvja a Földet, úgy fogja megvédeni majd az új házaspárt is. (Van ahol *tálitot* /imalepel/ feszítettek

6 Pl.: <http://www.shidduchim.info/sites.html> -2015.04. 24.

7 *Talmud: Kidusin* traktátus és a *Sulhán áruh: Even háezer VII-CXVIII.* fejezetek.

Lásd: <http://www.sefaria.org/> -2015.05.03.

8 Héber és magyar nyelvű szövegét lásd: <http://frankel.zsidongo.hu/wp-content/uploads/2014/11/ketuba-m%C3%A1solat.jpg> -2015.05.10.

9 Jellemzően a saját 2-300 éves kelet-európai hagyományait híven őrzik. A *hászidizmszról* lásd, pl.: MOLNÁR Ildikó: Átfogóan a haszidizmszról. In: *Korunk 2003.* szeptember. <http://korunk.org/?q=node/7332> -2014.04.24. SHAFFIR, William. „Hasidim.” *Encyclopedia of World Cultures.* Vol. 1: North America. New York: Macmillan Reference USA, 1996. 142-145. *Gale Virtual Reference Library.* Web. 24 Apr. 2015. <http://go.galegroup.com/ps/i.do?id=GALE%7CCX3458000091&v=2.1&u=imcpl1111&t=r&p=GVRL&sw=w&asid=eb3f8902ca14228bba53e20d94f0295b> -2014.04.24.

10 A *Tóra* héber szó, jelentése: Tan. Mózes öt könyvének hagyományos elnevezése.

11 M.I. XV., 5.

ki azon megokolásból, hogy a 613 *micvá*¹² (amire a *tálit*nak a *cicitje*¹³ utal és enynyi *micvát* kapott a zsidóság az Örökkévalótól¹⁴) elijeszi a néphit szerint minden örömteli eseményen jelenlévő és ártani akaró démonokat, mert az isten parancsok „jelenlétében” nincs hatalma a rossznak.)

A *hupá* alatt a *hátán* kitliben, fehér ünnepi- és egyben halotti köntösben állt, mely egyszerre jelezheti a tisztaságot, miként *Jesájá* próféta írta: „Ha vétkeitek olyanok volnának, mint a bíbor, megfehérülnek mint a hó...”; az új, a „tisza” élet kezdetét; de szolgálhat az ártó démonok megtevesztésére is, tudniillik itt most nem örömteli, hanem gyászos esemény zajlik, gondolhatják az ártani akaró és minden örömteli eseményen jelenlévő, azt megakadályozni akaró démonok - véli a néphit.

Mielőtt azonban a *hátánt* a *hupá* alá elsőnek vezették fontos dolgok történtek.

Felöltöztették fehér ruhába (ugyanazt jelképezi, mint a *hátán* kitlije) a *kálát*, majd valaki lefátyolozta (bedekkolta/bádekkolta) az arcát. Ha nem a leendő férj fátyolozott volna, akkor meg kellett néznie majdani felesége arcát, mert: „Nem szabad megesküdni a nővel, míg nem látta őt” -írja a *Talmud*.¹⁵ E szokás megokolása szerint azért kellett megtekintenie leendő feleségét, hogy ne ismétlődhesék meg Jákob ősatyánk esete, kit becsapott annak idejében *Láván*, az apósa, és idősebb leányát: *Leát* vettette feleségül a Jákob által szeretett és óhajtott *Ráhel* helyett.¹⁶ Természetesen több indoka is van a fátyolozásnak, például:

- a hajadonok jelzése volt ez a zsidóságnál, mert a második házasságnál már nincs fátyolozás;¹⁷
- utalás *Rivka* esetére, ki vőlegényének, *Jicháknak* láttára lefátyolozta arcát;¹⁸
- jelenti, hogy a leendő férj oltalma alá helyezte feleségét;
- szemérmességét és szerénységét jelzi a *kálának*;
- jelzi, hogy a *kálának* nem külső, hanem belső szépsége a fontos a *hátán* számára;
- nehogy a menyasszony látása valakiben bűnös gondolatokat ébresszen;
- ilyenkor az isteni jelenlét (*sehiná*) sugárzik a *kálá* arcáról;
- a néphit szerint így lehet megakadályozni a szemmel verést (ájen hore).

12 Lásd, pl.: KRAUS, Naftali: 613. *A zsidóság parancsolatai*. (PolgArt-Bp., 2004) és a világhálón: https://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Judaism/613_mitzvot.html -2015.05.03.

13 Lásd, pl.: OLÁH János: *Judaisztika*. (Gabbiano Print Kft-Bp., 2009) 163-167 pp. és a világhálón: <http://halachipedia.com/index.php?title=Tzitzit> -2015.05.03.

14 A *Talmud* héber szó jelentése: tanulás, tanítás. A *Talmud*ban benne van a posztbiblikus kor zsidóságának egész való élete. A *Talmudot* olvasva látható, hogy mint lesz a gondolat törvénné (háláhá), előttünk van a kiinduló alap: a *Tórából* (Mózes öt könyve) levezetett törvény (*Misna*), majd a törvénné válás meghozatali vitájának, diskurzusának jegyzőkönyve (*Gemárá*). De megtalálható a *Talmud*ban, hasonló kvantitatív helyet foglal el az *ágádai* rész, a posztbiblikus kor zsidóságának etikája, a Biblián alapuló költészete, filozófiája, mindene. Kétféle *Talmud* ismeretes, úgymint: Jeruzsálemi *Talmud*, amelyet az V. században zártak le; és a Babilóniai *Talmud*, amelyet a VI. században véglegesítettek. Ha a *Talmud* szó önmagában szerepel, akkor az mindig a Babilóniai *Talmudot* jelenti.

Talmud, Mákot 23b. Lásd, pl.: <http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Mitzvah> -2015.05.03.

15 *Talmud, Kidusin* 41a.

16 M.I. XIX. fejezet.

17 *Misna, Ketuvot* II., 1.

18 M.I. XXIV., 65.

Míg az esküvői előkészületek zajlottak, a két tanú (nem lehet rokoni kapcsolatuk a házasulandókkal!) aláírásával hitelesítette a *ketubát*, a házasságlevelet. Néhol elvégezték a *kinján szudár* (kendő megszerzése) szertartását, mely során a menyasszony apja vagy megbízottja egy kendőt, rendszerint egy *tálitot* (imalepel), adott át a vőlegénynek, aki azt a kezébe fogva megemelte, így az átment a tulajdonába. E cselekedettel az „ügylet”, a *kálá* átadása a *hátánnak* rendezve volt. (A magyarországi hagyomány szerint nőtlen férfiak nem imádkoznak *tálit*ban.) E szokás magyarázata, hogy Mózes V. könyvében¹⁹ egymás mellett olvashatjuk a *tálit* és a házasság törvényi előírásait.

Ezek után a vőlegényt a násznagyok a *hupá* alá vezették. Utána jött a menyasszony a násznagyok feleségeinek kíséretében és körbejárták a vőlegényt. Több magyarázat is van e szokásra, például:

- a *Tóra* és a *Talmud* idejében²⁰ a birtok megszerzésének egyik módja volt, hogy az új tulajdonos körüljárta szerzeményét;
- a vőlegény most egy király, kit körülvesznek és védelmeznek alattvalói;
- kifejezi a körüljárt központhoz való tartozást;
- most vonja „bűvkörébe” a menyasszony vőlegényét, mintegy elzárja a világtól és a néphit szerint aki e „bűvkörön” belül áll, annak nem képesek ártani sem a gonosz démonok, sem a szemmel verés, hiszen nem tudnak áttörni e körön;
- a kör, mint egy önmagába visszatérő vonal, az öröklétet, az időtlenséget is jelentheti, és így jelzi a menyasszony, hogy az ő életének értelme örökké az ő „körében” álló vőlegénye lesz;
- mivel saját magába fordul vissza a kör, tehát nincs kezdete, sem vége, befejezett és tökéletes, az abszolút (kizárólagos, független, mástól nem függő, mindenekfeletti, örök) kifejező formája is.

Szintén több megokolás van a megkerülések számára, például:

- egyszer kerüli meg a *kálá* a *hátánt*, mert: „...nő környékez férfit...” – írja *Jirmeja* könyve;²¹
- háromszor kerüli meg a *kálá* a *hátánt*, mert *Hóséa* könyvében az „eljegyezlek” szó háromszor fordul elő, és a *kéz-tfilin* (bőrszíjakkal ellátott tok, benne *Tóra*-i idézetek) szíjának az ujjakra tekerésekor is elmondjuk: „Eljegyezlek magamnak örökre, eljegyezlek magamnak igazsággal és joggal és szeretettel és irgalommal, eljegyezlek magamnak hűséggel, s megismered az Ö.valót.”²² – írja a *Mehiltá* és *RÁSI/Rabbi Slomo Jicháki*;²³
- hétszer kerüli meg a *kálá* a *hátánt*, mert hétszer szerepelnek a „...férfi elvesz egy nőt...”-szavak a Bibliában; mindemellett hét áldás illeti meg az ifjú párt; valamint emlékeztet a teremtés hét napjára, hiszen az új pár is valami újat „teremt” majd; amellet a *kéz-tfilin* szíját is ennyiszor tekerjük bal kezünk alkarjára, szíjazzuk ezzel magunkra az Ö.való nevét és parancsát tartalmazó

19 M.V. XXII. fejezet.

20 M.I. XIII. fejezet.

21 *Jirmeja* XXXI., 21.

22 *Hóséa* II., 21-22.

23 *Mehiltá* és *RÁSI/Rabbi Slomo Jicháki* kommentárja M.II. XXI,10. mondatához.

bőrdobozban lévő *tórai* szövegeket; vagy emlékeztet Jerikó falainak leomlására²⁴, hiszen hétszer járták körbe a város falait a zsidó törzsek honfoglalásának kezdetén és a falak leomlottak, úgy omoljon le minden „fal”, amely a *kálát* a *hátántól* elválasztja; illetve a hetes szám a tökéletesség, a teljesség szimbóluma is valamint a 3 ósatya és a 4 ósanya összege is hét, azaz a kezdet és a jelen összefonódik.

Régi, az ókorból eredő szokás, hogy a nők sírtak az esküvőn,²⁵ azon megokolásból, hogy megtevésszék a néphit szerint mindenütt, de főleg az örömök idején jelenlévő és ártani akaró démonokat. A körbejárás után a *kálá* a *hátán* jobbjára állt: „...ott áll jobboldon a királynő/feleséged...”²⁶

Voltak olyan közösségek, ahol gyertyákat tartottak a *kálá* és a *hátán* mellett állók a kezükben, jelképezve a *Szináj*-hegyi törvények elfogadását, a szövetség megkötését, mely annak idejében fényjelenségek közepette ment végbe.²⁷ A fények jelenléte, egy másik magyarázat szerint, utalás *Eszter* könyvének soraira, miszerint: „A zsidóknak fényben, örömben, vígasságban és boldogságban volt részüik.”²⁸ Az égő gyertyák a rossz hatástalanítását, a gonosz elűzését is szolgálták, hiszen oly nagy öröm idején mint az esküvőnek napja, bizonyosan jelen vannak azok, kik ártani akarnának.

A szertartás vallási törvény szerinti része az eljegyzés áldásaival vette kezdetét, majd a leendő férj és neje először ivott bort egy közös pohárból. Bort ittak, hiszen: „A bor megörvendezteti az ember szívét.”²⁹ Ezek után a *hátán* elmondta az előírt mondatot, majd a *kálá* jobb keze mutatoujjának az első ujjpercére felhúzta az aranyból készült karikagyűrűt. A szokás háttere, hogy ez az ujj a legerősebb, és ha behajlította, ha maga felé vonta azt a *kálá*, akkor megvalósult a *kinján* (megszerzés), a gyűrű átkerült az ő birtokába, létrejött az „üzlet”, mert kvázi megvásárolta (a gyűrűt lehet egy lyukas pénzérmeként is értelmezni) magának a férj, mivel ő elfogadta a „vétélatat” a jelenlévő tanúk előtt. (A férj nem kapott gyűrűt, csak a feleség!) **1. feltétel**

Egy másik, inkább szép, semmint racionális magyarázat szerint az itt lévő ér egyenesen a szívbe vezet. A gyűrű jelentése is több magyarázattal bír, de a *háláhá* szerinti lényege az, hogy legyen valamennyi értéke.³⁰ Ezért szokás egy egyszerű, értékvitán felül álló, sima felületű aranygyűrűt (aranykarikát) ajándékozni a menyasszonynak. A gyűrű (amely egy lánc alkotórészeként is felfogható) jelentheti, szimbolizálhatja a véget nem érő láncolatot, a nemzedékek láncát, hiszen körbefutó vonala nem szakad meg. A gyűrű voltaképpen egy kör, egy önmagába visszatérő vonal, az öröklétet is jelentheti, és így jelzi vőlegénye, hogy menyasszonya örökké az övé immár és kifejezheti azt a kívánságot is, hogy életük „sima” legyen.

24 *Jehosúa* VI. feje.

25 *Talmud, Beráhot* 31a.

26 Zsoltárok XLV., 10.

27 M.II. XIX., 18.

28 *Eszter* VIII., 16.

29 Zsoltárok XIV., 15.

30 *Talmud: Kidusin* 2a.

A gyűrű felhúzása után a szertartás vezetője felolvasta a *ketubát*, amely a feleség tulajdona. Ezt úgy is jelezték, hogy a *hátán* a *kálá* jobb kezének kinyitott tenyerébe helyezte, aki ezt maga felé húzta (miként a gyűrűt), átvette azt. Ezen okiratban,³¹ mintegy adóslevélben, részletezve vannak a férj kötelezettségei (táplálás, ruházás, házasársi kötelezettség)³², valamint az asszony javadalmi, tulajdonai minden eshetőségre (válás, megözvegyülés stb.) tekintettel. A *ketubát*, e jogbiztonságot jelentő iratot, *Simon ben Setáh* rendelte el kötelező érvénnyel az ante II. században a *Talmud* szerint.³³ **2. feltétel**

A *ketubá* átvétele után következett az esküvő hét (3 ósátya+4 ósanya; a világ ekkor lett tökéletessé) áldása. Ezután az ifjú pár újból ivott bort, mint minden örömteli eseményen, majd a szertartás vezetője megkötöttnek nyilvánította a házasságot megáldotta az újdonsült párt egy néhány szavas beszéd (dróse) után.

Majd a férj a hagyományos mondat: „Ha elfelednék Jeruzsálem, felejtsem el a jobbam...”³⁴ -mondása közepette a jobb lábával (cipőjének sarkával) erőteljesen rá lép és így összetöri azt az üvegpoharat, amelyet előzőleg gondosan begöngyölték egy fehér kendőbe. E szokásnak³⁵ is több magyarázata van, például:

- emlékezés a Szentély pusztulására (*zéher lehurbán*), ugyanis az öröm nem lehet teljes addig, míg a jeruzsálemi Szentély nem épül fel;
- a *Talmud*ban is említik³⁶ már e szokást: „...*Rávina* kiházásította fiát. Láta, hogy a vendégsereg nagyon vígad, erre összetört egy üvegpoharat...”;
- a középkorban egy üveg bort dobtak a zsinagóga falához, mert a néphit szerint mindenütt jelenlévő gonosz szellemek, démonok bizonyosan megijednek majd a zajtól; vagy ha mégsem, akkor igyák meg a bort és részegedjenek meg tőle; de ha még ez sem használt volna, akkor majd bizonyosan elvágják a lábukat és nem tudják követni kiszemelt áldozatukat;
- a pohár összetörésével járó üvegcsőrpömpölés és az utána rögvést következő: *Mázál tov!* (Jó szerencsét!) felkiáltás elijeszti az örömet akadályozni akaró démonokat;
- a pohár összetörése annak a jelzése, hogy addig tartson a házasságuk, míg e pohár újra össze nem áll szilánkjából;
- utalhat az összetört pohár a boldogság törekenységére is;
- más vélekedés szerint ez egy analóg varázslat, azaz a defloráció előre eljátszott szimptomatikus előadásaként értelmezendő.

Volt oly szokás is, hogy nem poharat, hanem cserépbögrét vagy cserépcsuprot (jiddisül: tof) tört össze az ifjú férj, mely után jiddisül hangzott el a jókivánság: *Mázél tof!* (Ez ugyanúgy az előbbi jókivánság jiddisül, de egyben szójáték is.)

Majd az újdonsült férjet a férfiak, az új asszonyt a nők veszik vállukra, avagy székre ültetik és magasra emelve énekelve, táncolva viszik egy külön szobába,

31 Lásd: http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/532557/jewish/Ketubah.htm -2015.05.03.

32 M.II. XXI., 10-ben szereplő kötelezettségek.

33 *Talmud, Sábát* 16b.

34 Zsoltárok CXXXVII,5.

35 Már említi a *Sulhán áruh* (*Oráh hájim* 560,2) is.

36 *Talmud, Beráhot* 30b.

ahol néhány percig (7+1) ketten voltak és így válik teljesítetté a *Misna* által előírt³⁷ három feltétel (gyűrű, házasságlevél, együttlét – megszerzés, szerződés, együtt élés/evés, ivás) a házasság érvényességéhez. **3. feltétel**

Mindezek után kezdődhetett a lakodalom mindenkinek „vígasságos” része. Az étkezés közben az ifjú férj beszédet mondott, melynek *Tóra*-magyarázatot is kell tartalmaznia, amiért jogosan járt az új párnak az ajándék (drósesenk), amely nem a házasság tényének szólt, hanem tanításával érdemelte azt ki a családfő: a férj. Az étkezés után következett a zene és a tánc,³⁸ többnyire a körtáncok, amelyet a férfiak és nők külön-külön táncoltak. Kivétel a micvetánc, mikor az új asszonnyal a férfiak is táncoltak, de közben egy kendő csücskét vagy egy gártlit (övet) fogtak mindketten kezükben és utána kapta meg, ezzel szerezte meg a menyasszony is az ajándékot, a kálesenket, amiért „megdolgozott”.

Ezek történtek a 19. században, nagyjából egyöntetűen, az *áskenáz* zsidóság köreiből.

A 21. században? Amint említettem, bizonyos ortodox és közöttük a *hászid* közösségekben mindmáig többnyire ekként történik a házassági szertartás, a férfi és a nő egymásnak szentelése.³⁹ A zsidóság döntő többségénél viszont már nem így zajlanak a dolgok, bár bizonyos rítusrészleteket többnyire gyakorolnak (hüpe, bedekkolás, körbejárás, pohártörés, széken hordozás), azonban a vallástörvényi rendelkezéseket betartják (3 feltétel), hiszen azok mindmáig érvényesek.

A zsidó esküvők hagyományos rítusait egyre gyakrabban szabják személyesre az *áskenáz*, közöttük a magyarországi zsidóság egy részénél. Hivatásos esküvőszervező irodák vannak már,⁴⁰ esküvőszervező stylist-ok, a *sádhén* „intézménye” a technika előretörésével egyre inkább kiszorulóban van az ortodox és közte a *hászid* zsidóságnál is.

A *hupák* is rendkívül nagy változatosságot mutatnak az egyszerűtől a nagyon díszesig,⁴¹ és azt a zsinagógában vagy az esküvő helyszínén, zárt térben állítják fel; van ahol komoly-, pop- vagy rockzenére vonulnak a *hupá* alá. Rendhagyó esetek is vannak, bár ez az úgynevezett rekonstrukcionista,⁴² a reform⁴³ és a konzervatív (modern vagy modernizált hitelveket követő)⁴⁴ zsidóságnál bevett gyakorlat, de az ortodox zsidóságnál egészen az utóbbi évekig ilyen nem történt. A 21. században (2011 novemberében) azonban már megtörtént, hogy egy Steven

37 *Misna, Kidusin I.*, 1.

38 A *Talmudban* már olvashatjuk (*Ketubot* 16b): „...táncolnak a menyasszony előtt...”

39 Lásd, pl.: <http://www.vosizneias.com/122457/2013/01/24/jerusalem-in-photos-satmar-wedding-in-beit-shemesh/> -2015.05.10.

40 <http://zsidoeskuvo.hu/>

41 Lásd, pl.: <http://www.mazelmoments.com/blog/4307/chuppahs-traditional-modern-unique-huppahs/> -2015.05.10.

42 A liberális, avagy ahogyan önmagukat nevezik, a rekonstrukcionista (átszervezett, megújított, korszerűsített) *judaizmus* a zsidóság radikálisan engedékeny szárnya.

43 A reform *judaizmus* (haladó- /progresszív/ zsidóság) a zsidóság vallási szokásait és előírásait a modern világ kívánalmaihoz kívánja igazítani, mely az eredeti szabályoktól való elfordulást eredményezheti.

44 A konzervatív *judaizmus* az ortodox és a reform irányzatok között helyezkedik el.

Greenberg⁴⁵ nevű ortodox *rabbi*, aki nyíltan vállalta homoszexualitását, két zsidó férfi esküvőjén működött közre, ahol a hagyományos esküvői rítusok nem maradtak el.⁴⁶

A zsidó esküvő és a házasság a 21. századra, főként az Amerikai Egyesült Államokban (itt él a világ zsidóságának több mint a fele) a feministák egyik küzdelme is lett, például az 1997-ben alapított „Ortodox Zsidó Feminista Szövetség” internetes oldalakat hozott létre a házassági rítus különbségeinek kiegyenlítésére a *háláhának* megfelelően.⁴⁷ Egyik elrendő céljuk, hogy a nő is aktívabban vegyen részt a rítusban, például a menyasszony húzza fel a gyűrűt vőlegénye ujjára és ne fordítva. Átírták a *ketubát* is, hogy az ne a nő adásvételéről szóljon, hanem az egyenlő felek partnerségéről, melyben a nő is kötelezettségeket vállal férje iránt. Divatossá lett a házassági fogadalmak nyilvános felolvasása, és még folytathatnánk...

A zsidó esküvői és egyéb, hosszú idő alatt kialakult és sokáig változatlan rítusok átörökítésére a 19. századi *hászkalá* és az azt követő emancipáció és a vele járó modernizáció mérte az első csapást, ezt fokozta még a 20. században a holokauszt pusztítása és a békeidők, majd a század második felének jóléte és ideológiai változásai, sokszínűsége. Néhány elemét a 19. század eleji házassági rítusoknak azonban továbbra is gyakorolják, alkalmazzák, azok tovább élnek, ha új formát és néha „ideológiai” tartalmat is kaptak.

Irodalom

A Biblia, *Misna*, *Talmud* és a *Sulhán áruh* szövegeinek forrása:

Tanach Plus – Your Digital Library /CD/. New York: T.E.S.

A *Mehiltá* és a *RÁSI/Rabbi Slomo Jicháki* kommentár forrása:

<http://www.sefaria.org/> -2014.11.09.

A *Tóra* magyar szövegeinek forrása:

http://www.biblia.hu/biblia/bib_pgr.htm -2014.11.09.

Írásomban a héber szavakat, megkülönböztetésül, dőlt (kurzív) betűkkel jeleztem.

---

45 Lásd, pl.: http://en.wikipedia.org/wiki/Steven_Greenberg_%28rabbi%29 és <http://www.thejewishweek.com/editorial-opinion/opinion/new-hope-gay-orthodox-jews-2014.04.24>.

E témában írt egy figyelemreméltó és vitatott könyvet is: *Wrestling with God & Men: Homosexuality in the Jewish Tradition*, by Steven GREENBERG. Madison: University of Wisconsin Press, 2004. 304 pp.

46 Lásd: <http://972mag.com/orthodox-rabbi-marries-gay-couple-in-washington-dc/27424/> -2015.05.10.

47 <https://www.jofa.org/> -2015.05.03.